

sjen: Hun viser fra tid til annen til litt performance art og noen videoinstallasjoner og lignende. Og hun har også med et par flyktige referanser til film – noe som gir gevinst i visse kretser. Hennes ultrakorte omtale av Tarantinos Kill Bill I–II i kapitlet om representasjon var for eksempel nok til å få Klassekampens litteraturanmelder til å falle over ende i grøssende henrykkelse.

Det skal nok mer til hvis man skal imponere folk som driver med medieforskning til daglig. Jeg konstaterer i alle fall at boka er påfallende svak når det gjelder behandlingen av de moderne medienes estetikk. Bale nevner den aktuelle mediesituasjonen i et par korte, overfladiske beskrivelser, og forholder seg ellers på intet tidspunkt til den eksplosivt voksende, internasjonale litteraturen om media aesthetics og digital media aesthetics. Også når det gjelder filmens estetikk, er boka eiendommelig mangelfull. Det obligatoriske referatet av Benjamins 1930-tallsessay om kunstverket i reproduksjonsteknikkens tidsalder er på plass, selvsagt, men Bale diskuterer ikke 1900-tallets mange andre filmestetiske forsøk og heller ikke den kognitivistisk-formalistiske filmestetikken som har vært den dominerende tendensen på feltet de siste 30 årene – selv om nettopp denne tendensen helt opplagt kunne vært diskutert med utgangspunkt i Gadammers begrep om «estetisk erfaring».

Peter Larsen, professor

Institutt for informasjon- og medievitenskap, Universitetet i Bergen

E-post: Peter.Larsen@infomedia.uib.no

Mediefilosofi – en ny tilnærming til informasjons- og medievitenskap?

Friedrich Kittler

Mediefilosofi

Oversatt og med etterord av Knut Ove Eliassen. I serien Cappelen's upopulære skrifter. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag 2009

Friedrich Kittler har lenge vært et kjent navn i academia, både i Tyskland, Frankrike og, med oversettelsen av noen av hans hovedverk, også i USA. Nå har deler av dette verket også blitt tilgjengelig på norsk, takket være idéhistorikeren Knut Ove Eliassen fra NTNU som har påtatt seg den ambisiøse oppgaven å utvelge, oversette og kommentere fem tekster. Kittler er som sagt kjent, men ikke for et bredt publikum. Hans kunnskap på så mange og ulike felter som litteraturvitenskap, matematikk, musikk, antikken, teknologihistorie og informasjonsvitenskap og, ikke minst, måten han boltrer seg på i grenselandet mellom dem på, gjør at man som leser har lett for å falle av lasset. For mindre «lærde» kan han virke hermetisk, lukket, vanskelig tilgjengelig eller til og med uforståelig. Han er også omstridt av andre grunner, deriblant hans tendens til teknologideterminisme. Uansett er hans skrifter

interessante intellektuelle utfordringer. Slik passer de utmerket til en serie som Upopulære skrifter.

Knut Ove Eliassen har skrevet et fyldig etterord, under tittelen «Mediefilosofi fra våre dager til antikken. Friedrich A. Kittlers kulturteknologiske studier». Jeg skal ikke gjengi etterordets hovedargumenter her, men heller parafrasere noe av det, på grunnlag av egen kunnskap om Kittler. Tittelens første del illustrerer på enkelt vis et karakteristisk grep i Kittlers historieskriving: Med utgangspunktet i nåtiden, graver han seg tilbake til den europeiske fortiden, eller mer konkret: fra computeren og dens funksjonsmåte går han tilbake til de tidligste systemer for å produsere, lagre og prosessere data. Målet er å finne noe generelt og allment ved alle medier, eller en systematisk definisjon av mediebegrepet. Hans kanskje viktigste funn er at dette generelle ikke kan ligge i innholdet eller semantiske betydninger – det må lokaliseres i medienes materielle former, dvs. i deres teknologier. Men kan man gå tilbake til antikken for å finne medier i form av teknologier? Dette er ikke noe problem etter Walter J. Ong, Harold Innis og Marshall McLuhan, alle tre viktige inspirasjonskilder for Kittler. De har definert den alfabetiserte skriftkulturen som en teknologi og teknikk, programmatisk formulert i undertittelen til Ongs *Orality and literacy: The technologizing of the word*.

Eliassen har nettopp valgt «ordets teknologier» som en rød tråd i utvalget og i selve etterordet. Å lese og skrive, ved siden av å regne, er sentrale kulturteknikker, formidlet i skolene til dags dato. Og språkets ulike former for muntlighet og skriftlighet er til i dag vesentlige forskningsfelter, med nye utfordringer i det digitale medielandskap. Den første teksten i utvalget, et kapittel om Goethes forspill på teatret til *Faust*, er teknologihistoriske refleksjoner over Fausts omgang med bøker, oversettelsens og hermeneutikkens status, forskjellen mellom diktning og filosofi og endelig skriftens betydning, eksemplifisert med Fausts underskrift under pakten med Djevelen. Det siste blir koblet med den lærde embetsmannsstandens forpliktelse overfor staten, en fortolkning som er i tråd med Kittlers teori at mediehistorie ut over teknologihistorie også må romme institusjonshistorie. Av de andre tekstene i utvalget er det spesielt den siste, *Mousa eller litteraturen*, som har et klart fokus på den alfabetiserte skriftkulturen. Her gjennomgår Kittler, med tysk filologisk grundighet, ulike former for alfabeter i den greske antikken, med særlig vekt på det vokaliserte alfabetet som introduserte klangen og stemmen (og med dette kjønn og eros) til skriften. Som i tilfellet av fortolkningen av forspillet til *Faust* kan man være uenig i de ganske vidtgående konklusjonene, men med dette er ikke nødvendigvis selve tilnærmingen kritikkverdigg.

Ordets teknologier utgjør uten tvil en viktig del i Kittlers forfatterskap. Derfor er utvalget av tekster som handler om dette temaet berettiget. Men minst like viktig er de visuelle og de auditive medier for Kittler, og det er bra at Eliassen fraviker sitt utvalgsprikk ved å inkludere to tekster som omhandler lyd og bilder. Den ene er forordet og innledningen til *Grammophon, Film, Typewriter*, den andre er to forelesninger fra samlingen *Optische Medien*. Det er muligvis først og fremst i forholdet til ikke-verbale medier at Kittlers viktigste poeng kommer frem: at medier

har sin viktigste betydning ved at de produserer, bearbeider, lagrer og distribuerer data på ulik måte, med ulike konsekvenser for vår måte å sanse, forstå og huske informasjon på. Den alfabetiserte skriftkulturen representerer bare ett av disse «formater». Det som blir tydelig ved de visuelle og de akustiske medier er deres produksjon og formidling av sansedata (s. 68); filmen og grammofonen formidler mer direkte sanselige «illusjoner» i forhold til leserens imaginerte lyder og bilder. Man behøver ikke å dele Kittlers ganske vidtgående og pessimistiske fortolkninger av slike medierte «erstatningssanseligheter» (s. 88); det er inspirerende at sansenes rolle for våre medieerfaringer i det hele tatt blir tematisert (etter McLuhans første og like problematiske forsøk). Utdraget fra *Optische Medien* inneholder også et annet omstridt tema hos Kittler: hans fremheving av militærets og krigens betydning for utviklingen av medie- og informasjonsteknologien.

Teksten *Tallord og talltegn* har med både matematikk, litteratur og musikk å gjøre. Her argumenterer Kittler med at «tall var en gang ord blant andre ord» (s. 146) og at musikken, for eksempel med sine kvarter og kvinter, uttrykker tallforhold (s. 158). Slik eksisterte det fra begynnelsen «en trefoldig enhet av skrift, tone og tall» (s. 160). Denne enheten ble «sprengt av middelalderen», men etter Alan Turing «finnes det atter universelle alfabeter» (ibid.). Turing skrev det banebrytende verket *On computable numbers* (1936) og var med på å konstruere en av de første digitale datamaskinene. Både denne teksten og *Mousa eller litteraturen* vitner om de hermetiske trekk hos Kittler som jeg nevnte innledningsvis. Tekstene forutsetter klassisk dannelses, kjennskap til informatikk og fortrolighet med filosofen Martin Heideggers noe dunkle tenkemåter og språklige neologismer.

Knut Ove Eliassen har valgt å kalle tekstutvalget for *Mediefilosofi*. I etterordet innrømmer han at det kan oppfattes som «uheldig» (s. 210), men han legitimerer valget overbevisende ved å si at Kittler «diskuterer med utgangspunkt i mediehistoriske problemstillinger fortløpende grunnleggende filosofiske problemer» (s. 211). Eliassen kunne ha fremført et annet godt argument: en antologi under tittelen *Systematische Medienphilosophie*, utgitt av Mike Sandbothe og Ludwig Nagl (Berlin: Akademie Verlag 2005). Kittler bidrar riktignok ikke med noen tekster her, men flere av hans disipler er med, og redaktørene opererer i innledningen med følgende tre medietypologier som lyder som ekkoer fra Kittlers sentrale ideer. Disse er, på tysk:

- 1 Sinnliche Wahrnehmungsmedien
- 2 Semiotische Informations- und Kommunikationsmedien
- 3 Technische Verbreitungs-, Verarbeitungs- und Speichermedien

Riktignok utelukker Kittler medienes semiotiske betydningslag (2) for å abstrahere det rent mediespesifikke, men han benekter selvfølgelig ikke at medier har et innhold. For øvrig er både medienes sanselig-perseptuelle dimensjon med i denne typologien (1), og medieteknologiens funksjoner i form av å bearbeide, lagre og distribuere data (3).

Uansett hvordan man vurderer resultatene av Kittlers filosofiske tilnærming, er det etter min mening viktig å anerkjenne at han, på en original måte, prøver å nå frem til en medieteor, noe som merkelig nok ikke har vært betraktet som en sentral oppgave i verken tysk, norsk eller så vidt jeg vet andre lands medievitenskap. Han gjør det ved å overføre informasjonsvitenskapens kommunikasjonsbegrep til medievitenskapen. Hovedkilden til dette grepet er Claude Shannons matematiske teori om kommunikasjon fra 1948 (i en senere utgave sammen med Warren Weaver). Teorien er omtalt i en av de oversatte tekstene, forelesningene om optiske medier (s. 138ff). Shannon ser på kommunikasjon som prosess mellom fem ledd fra datakilden til mottageren, i likhet med en annen forsker, Harold D. Lasswell, som i samme år publiserte sin formel: «Hvem sier hva gjennom hvilken kanal til hjem med hvilken effekt». Men mens Lasswell inkluderer både budskapets innhold og dets virkning, abstraherer Shannon helt fra disse to elementer, eller som Kittler skriver: Shannons matematiske kommunikasjonsmodell er uavhengig overfor mening og kontekst og kan nettopp derfor oppnå allmennhet (s. 138).

Det er på dette punktet en mer tradisjonell, sosialt orientert medieforsker kan steile. Uten sosial og kulturell kontekst og uten mottageren som tenkende og handlende agent blir teknologien autonom, slik at «mediene bestemmer vår situasjon» (s. 60), «våre sanser er mediestyrt» (s. 79) og «maskiner erobrer sentralnervesystemet» (s. 91), som Kittler formulerer det selv. Som nevnt flere steder finnes det også en rekke andre diskutabile sider ved Kittlers mediefilosofi.

Men dette burde ikke være noe hinder for å anerkjenne hans tilnærming til medier som materielle former og teknologier, hans ambisjon å finne fortolkningsrammer som har gyldighet for både medie- og informasjonsvitenskap og hans tverrfaglige, dristige refleksjoner.

Til slutt et par kommentarer til oversettelsen. Boken (på 225 sider) er resultatet av et usedvanlig nitid, stort stykke arbeid, med et forord om selve oversettelsens problemer, med kompliserte oversettelser av i originalen oversatte eller fremmedspråklige sitater, og med kommenterende noter i eller i tillegg til fotnotene. Denne nøyaktigheten har imidlertid også ført til en del tungvinte versjoner, som i teksten *Tallord og talltegn* hvor antall fotnoter utvides fra 25 til hele 58. Men i det store og hele har Eliassen levert en imponerende vellykket oversettelse av språklig krevende tekster.

Barbara Gentikow, professor emerita
 Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen
 E-post: Barbara.Gentikow@infomedia.uib.no